

Koroško mežiško narečje v luči novih glasoslovnih raziskav¹

ZINKA ZORKO

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – 2000 Maribor, zinka.zorko@uni-mb.si*

SCN II/2 [2009], 33–49

V razpravi so predstavljene nove glasoslovne raziskave koroškega mežiškega narečja. Na Javorju, v Črni in Mežici so se dolgi dvoglasniki poenoglasili, v Kotljah in Pamečah je ohranjen značilni koroški dvoglasniško-enoglasniški sestav, na Ojstrici je ohranjeno podjunsko narečje, mislinjski govor pa ima štajerski južnopohorski samoglasniški sestav.

This paper presents new phonological studies of the Carinthian Mežica dialect. In Javorje, Črna and in Mežica, long diphthongs changed into monophthongs; Kotlje and Pameče retained the typically Charinthian diphthongal-monophthongal system, Ojstrica retained the Podjuna dialect, and the Mislinja local dialect has the Styrian vowel system typical of southern Pohorje.

Ključne besede: koroško mežiško narečje, južnopohorski štajerski govor, glasoslovje, oblikoslovje, besedje

Key words: Carinthian Mežica dialect, Styrian local dialect of southern Pohorje, phonology, morphology, vocabulary

0 Za koroška narečja so značilni vsi splošnojužnoslovanski in splošnoslovenski razvoji in inovacije, ki jih je oblikujoči se slovenski jezik izvedel, odkar so se naši predniki naselili v Alpah, na Krasu in v Panoniji. Iz končnega praslovanškega vokalnega sistema: *i, y, u, ɪ, ʏ, e, o, ɛ, ə, ä, a* je nastal na severozahodu dolgi vokalni sistem: *i, u, ɛɛ, ə, ɔɔ, e, a, ɛ, ɔ* ter kratki: *i, u, ə, e, o, eä, ɛ, ɔ*; in iz teh dveh sistemov je nastal v prvi polovici 14. stoletja osnovni koroški vokalni sistem: *i, u, iɛ, uɔ, ɛ, e, o, ɛ¹, ɛ², ɔ + ɛ, ɔ, a* ter kratki: *i, u, ə, e, a, ɛ, ɔ, a*.

¹ Besedilo je napisano s fonetičnimi znaki za knjižni jezik. Tako ostrivec pomeni dolžino, kraticavec kračino, pika pod *ɛ* in *ɔ* označuje ožino vokala, če pod *e* in *o* ni znaka, pomeni, da sta vokala široka. Polglasnik ima znak *ə*.

- Najpomembnejši pojavi so:
- skrajšanje starega praslovanskega akuta (*bréza* > *brěza*) (slovenski, hrvaški in srbski pojav);
 - metateza likvid iz 8. stoletja, ki je v koroščini enaka kot v vsej južni slovanščini (*melti* > *mlěti*);
 - prehod *d'* v *j* (*pręd'a* > *preja*);
 - izenačitev praslovanskega trdega in mehkega polglasnika (*pъsъ* > *pъs*, *mъhъ* > *mъh*) iz 9. stoletja;
 - izenačitev psl. *y* in *i* in prehod v slovenski *i* (*ryba* > *riba*);
 - depalatalizacija soglasnikov pred sprednjimi samoglasniki;
 - naglasna premika *duša* > *dúša*, *zlâto* > *zlatô*, *ôko* > *okô*;
 - podaljšanje kratkih novih in skrajšanih starih akutov v nezadnjih besednih zlogih;
 - razvoj zlogotvornega *ʎ* v *ou*;
 - prehod *-ʎ* > *-u*;
 - ohranitev *o*-jevske barve za praslovanski nosni *o*.

V koroških narečjih so se uveljavile tudi ožje slovenske inovacije: – razmeroma stara (12.–13. st.) je diftongizacija praslovanskega jata v *ie*, *o* v *uo*, na koroškem slovenskem ozemlju pa sta se ta dva diftonga razvila naprej v *iə*, *uə*.

Koroška narečja so dolgo ohranila nosnika *ę* in *o* ali pa je denazalizacija potekala pozneje kot drugod, lahko pa so nazali v posameznih govorih še ohranjeni.

Vokalizacija polglasnika v slovenskih dolgih zlogih v *e* (*den*, *meh*, *len*) družijo koroška narečja s štajerskim in panonskim ozemljem.

Pozno so se podaljševale nezadnje besedne naglašene kračine (kot ob zgornji Savinji in na Pohorju), zato se tod pojavljata po dva različna refleksa za nekdanji praslovanski jat, *e* in *o* (*brěza*, *zěle*, *vôla*).

Prehod *ta* v *ua/wa* je koroški pojav in prav tako tudi sekundarna palatalizacija velarov pred sprednjimi samoglasniki (*swama*, *čita* < *kita*, *muše* < *muhe*, *druji* < *drugi*).

Samo lokalno koroški pa so pojavi: prehod *nj* > *j*, *lj* > *l*, labiovelarizacija *a* > *o* (Podjuna, severnopoehorsko-remšniško narečje pa tudi nekatera štajerska narečja).

Umik dolgega cirkumfleksa zlasti z zadnjega besednega zloga za zlog proti začetku besede (*zlatô* > *zlâto*); pojav je znan tudi v mežiškem narečju.

Lokalno koroški je razvoj nosnega *ę* prek nazaliziranega *an* v *a* in vzporedno tudi razvoj dolgega polglasnika (*trasem*, *vas*, *mah*).

Koroški govori poznajo tudi naglasni pomik dolgega akuta na naslednji zlog: *bábica* > *babíca*, *repíca*; kazalni zaimki in prislovi se v koroščini okrepijo s poudarjevalno členico *š(e)*: *šěti*, *štâk*.

Ziljsko, rožansko, obirsko in podjunsko narečje v Avstriji pozna kvantitetna in tonemska nasprotja, podjunsko na Strojni, mežiško ter severnopoehorsko-remšniško narečje v Republiki Sloveniji pa je izgubilo nizko intonacijo, torej akut, ohranila in posplošila se je visoka intonacija – torej cirkumfleks.

1 Govori v Mežici, Črni in na Javorju

Na Karti slovenskih narečij (1983) so označeni kot govori mežiškega narečja, ki od Javorja proti jugovzhodu – proti Razborju – prehaja v severni del srednjesavinjskega štajerskega narečja.

Zgodovinski, zemljepisni in socialni vzroki so vplivali na poseben glasoslovni razvoj teh govorov, saj ne poznajo dvoglasnikov, tipična koroška diftonga *ia* in *ua* sta se namreč zaradi štajerskih diftongov *ej* in *ou* poenoglasila v ozka *é* in *ó*.

Ostaja pa koroški naglasni sistem z vsemi drugotnimi in terciarnimi umiki in koroškim premikom v tipu *babíca* ter koroška padajoča besedna melodija. V Mežici in Črni je še ohranjen prehod *-la-* v *-wa-* – torej švapanje, na Javorju pa tudi ta pojav izginja.

Gradivo za naglasne pomike: *màgwa*, *stàza*, *kòsti*, *zlàto*, *òko*, *wàlka*, *zànas*, *pàrnas*; *babíca*, *repíca*, *wedèli*.

1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki so: *í*, *ú*, *é*, *ó*, *é*, *ó*, *á*, *à*.

Dolgi *i* zastopa stalno dolgi, akutirani in umično naglašeni *i*: *líst*, *píšem*, *swína*, *zíma*; *híša*, *lípa*, *ríba*; *cwíłwa*, *písawa*, *zíbawa*.

Dolgi *u* je refleks za cirkumflektirani, akutirani in umično naglašeni *u*: *dúša*, *kúra*, *lúč*, *kruhá*, *kúpwa*, *stúdesc*, *túlwa*.

Dolgi ozki *e* je zelo pogost vokal, saj zastopa dolgi in akutirani *ja*, dolgi in akutirani nosni *ɛ*, dolgi in novoakutirani *e* ter dolgi in novoakutirani polglasnik.

Gradivo: *béu*, *gréh*, *lép*, *mléko*, *swéča*, *zvézda*; *bréza*, *césta*, *léto*, *mésto*, *nevésta*, *stréha*; *pést*, *pét*, *pétek*, *pléšem*; *détla*, *pokléknt*, *zét*; *léd*, *méd*, *péc*; *méčem*, *nésu*, *sédn*, *ušéte*, *zéle*; *dén*, *wés*, *méša*.

Dolgi ozki *o* je odraz za dolgi cirkumflektirani in novoakutirani *o*, za cirkumflektirani in staroakutirani nosni *o*.

Gradivo: *bóh*, *móč*, *nóč*, *róp*; (slišati pa je tudi *úá*: *šúawa*); *dóta*, *hója*, *nósim*, *prósim*, *wóla*; *dróg*, *klóp*, *króg*, *róp*, *sód*; *dóga*, *góba*, *kóča*, *tóča*, *strók*.

Dolgi široki *e* je naslednjik umično naglašene *e*: *čélo*, *nésem*, *rékwa*, *téta*, *žéna*; *zelen*; redko se pojavlja kot refleks nosnega *ɛ* v kratkem nedoločniku: *začét*, *zapét*.

Dolgi široki *o* zastopa umično naglašeni *o* in novoakutirani *o* v edinem zlogu: *kóza*, *nóga*, *ósa*, *róka*; *kóš*, *króp*, *škóf*.

Dolgi *a* zastopa cirkumflektirani in akutirani dolgi *a*: *ápno*, *dwá*, *grád*, *hrást*, *práh*, *kráwa*, *máti*.

Samoglasniški *ar* se izgovarja kot v knjižnem jeziku: *párst*, *smárt*, *sárce*, *wárt*.

V soglasniškem sestavu se pojavljajo naslednje premene:

- rinezem: *mésnc*, *pájenk*, *wénc*;
- švapanje se pojavlja redkeje, večkrat imajo besede dvojnico: *šlà/šwà*, *deláli/déwali*;
- slišati je tudi izgovor trdega *l* kot vpliv štajerskega narečja, zlasti pri starejših govorcih: *blò/bwò*, *krílo/kríwo*, *túč/wúč*, *márzto/márzwo*;
- *-šč-* se olajša v *-š-*: *ogníše*, *išem*.

2 Šentanel

Šentanel leži na južnih obronkih Strojne in nad Podjuno v Mežiški dolini (688 metrov nadmorske višine). Vas je dobila ime po farnem patronu sv. Danijelu, ki se v listinah prvič omenja leta 1437. Danes spada v Občino Prevalje. Kraj je bil naseljen v 12. in 13. stoletju, saj je naseljevanje potekalo tod mimo, iz Mislinje prek Mežiške doline v Podjuno in naprej na Koroško po nekdanji rimski cesti.

Fran Ramovš je to narečje imenoval mežiško-koroško narečje s štajerskimi elementi (izguba intonacijskih opozicij). Med govoroma Šentanela in Strojne (podjunsko narečje) je velika razlika, verjetno zaradi farne meje. Tine Logar uvršča Šentanel nad Prevaljami v podjunsko-mežiški govor. Obsega Belšak, del Dolge Brde, Jamnico, Šentanel, Suhi Vrh.

2.1 Dolgi naglašeni samoglasniki *í, ú, íə, úə, é, ó, é, ó, á, ár* imajo naslednji izvor: *í* je nastal iz izvornega *i*, *ú* iz izhodiščnega *u*, dvoglasnik *íə* (s polglasnikom v drugem delu diftonga) je naslednik cirkumflektiranega jata in dolgega etimološkega *e*, *úə* (s polglasnikom v drugem delu diftonga) je nastal iz dolgega etimološkega *o*, dolgi ozki *é* je odraz staroakutiranega jata in novoakutiranega *e*, dolgi ozki *ó* je naslednik novoakutiranega *o* in nosnega *ɔ*, široki *e* umično naglašene *e*, široki *o* je nastal iz labializiranega *a*, lahko pa je *a* iz dolgega polglasnika in dolgega nosnega *ɛ*, dolgi *a* iz kratkega ali umično naglašene *a*. Samoglasniški *r* se izgovarja s polglasnikom pred *r*.

Kratki naglašeni samoglasniki so možni v zadnjem ali edinem zlogu, zaradi starejših in mlajših umikov pa tudi sredi besede. To daje slušnemu vtisu govora ritmično razgibanost. Kratki *a* je slišati tudi za umično naglašena polglasnik in nosni *ɛ*: *màgwa, pàsa, màso*.

V soglasniškem sestavu ne najdemo rezultatov koroške sekundarne palatalizacije, velarni *l* se pred *a, o, u* izgovarja kot *w* (*wúč, wáhko*).

3 Kotuljski govor

V vasi Kotlje in okoliških zaselkih: Podgora, Preški Vrh, Brdinje se govori mežiško narečje, kakršno je predstavljeno v Ramovševih in v Logarjevih razpravah. V večjih sosednjih naseljih in mestu Ravne na Koroškem domačini ohranjajo temeljni koroški glasovni sestav, slišati pa je tudi nadnarečni jezik, saj se je prebivalstvo zlasti v 20. stoletju zelo mešalo, priseljevanje iz drugih slovenskih pokrajin se je po letu 1920 povečalo, zlasti pa po letu 1945 se je prebivalstvo povečevalo tudi na račun priseljenih delavcev v mežiškem rudniku in v Železarni na Ravnah iz drugih republik. Nekaj časa so prihajali na Šolski center dijaki iz Bosne, da so se izučili za metalurške poklice. Večina se je vrnila v matične tovarne, nekaj pa jih je ustvarilo novo družinsko gnezdo na Koroškem.

Kotuljski govor je izgubil intonacijske opozicije, ohranjen je le padajoči, visoki naglas na katerem koli zlogu besede. Naglašeni zlogi so dolgo naglašeni, kratko naglašen je lahko ostal zadnji ali edini zlog besede, kratki pa so

lahko tudi drugotno naglašeni zlogi zaradi mlajših naglasnih umikov. Tako se ustvarjata posebna ritmika besede in melodična stavčna zgradba; po ritmu in melodiji prepoznamo rojenega Kotuljčana – Korošca, četudi se prilagaja knjižnemu glasovnemu sistemu.

3.1 Dolgi naglašeni samoglasniki so: *í, ú, íə, úə, é, ó, éleá, óloá, á, ár.*

Izvor:

- *í* je nastal iz dolgega cirkumflektiranega in akutiranega *i*: *líst, píšem, zíma, zít; híša, lípa, ríba, žíla*;
- *ú* je nastal iz dolgega cirkumflektiranega in akutiranega *u*: *lúč, lúpim, lúbje, olúp*;
- dvoglasnik *íə* zastopa cirkumflektirani jat in dolgi etimološki *e*: *gríəh, líəs, slíəp; líət, píəč*;
- dvoglasnik *úə* je odraz za dolgi etimološki *o*: *búəh, múəč, núəs*;
- dolgi ozki *é* je naslednik dolgega polglasnika: *wés, děn, lén, méh*; dolgega nosnega *ę*: *gléda, pét, zébe*; staroakutiranega jata: *bréza, césta*; novoakutiranega *e*: *néso, péko, réko*;
- dolgi ozki *ó* je odraz za dolgi nosni *o* in novoakutirani *o*: *kwóp, róp, sót; xója, nósím, škóda*;
- dolgi široki *e* z varianto *eá* je naslednik umično naglašene *e* in staroakutiranega jata v trozložnicah: *nésem, žéna; deáwat, meátat, reákwa, reázat*;
- dolgi široki *ó* z varianto *oá* je nastal iz umično naglašene *o* in novoakutiranega *o* v zadnjem zlogu: *kótul/koátu, kóza/koáza, oása; čoák, koáš, poát, stroák*;
- dolgi *a* je naslednik etimološkega *a*, redko tudi polglasnika: *dwá, grát, král, práh; část*;
- samoglasniški *r* se izgovarja s polglasnikom pred *r*: *sárce, smárt, párt*.

3.2 Kratki naglašeni samoglasniki *i, u, e, o, a* in *ə* so nastali iz izhodiščnih kratkih samoglasnikov ali pa so postali naglašeni po naglasnih umikih v zadnjih stoletjih. Slišimo jih zlasti v oblikah knjižnega mešanega naglasnega tipa: *núəč – nòči, píəč – pèči, líət – na lèdu, búəx – x bògu, čròwo iz črevó, jəme iz imé; pèkwó : péčem*; v oblikah premičnega naglasnega tipa: *wèčer, wùho*, zelo pogost je kratki naglašeni polglasnik, ki je nastal iz kratkega polglasnika, umično naglašene *e* in kratkega *i*: *dəš – dəža; səno, drəwo; cəgan, məš, nəč, təč, zət*. Kratki *a* je tudi zastopnik kratkega polglasnika in umično naglašene nosnega *ę*: *bàdet, màgwa, pàku, pàs, stàbər; màso*.

Nenaglašeni samoglasniki se lahko reducirajo do stopnje polglasnika, one-mejavajo, nekatere pripone, npr. *-əc-* se izgovarjajo kot *-oc-*: *góboc, koásoc*.

V soglasniškem sestavu je najbolj opazno t. i. švapanje, to je premena nekoč trdega *l* pred samoglasniki *u, o, a* in zvočnikom *r* v *w*: *bwágo, díwawa, kwóp, meátwa*. Narečje ne pozna ustničnozobnega *v*, govori se le dvoustnični *w*: *wága, wéra, wíno, wùho*. Končni zveneči mehkonobni *g* izgubi zaporo in se izgovarja *h*: *búəh, núəh, rúəh, sníəh, wráh*. Samoglasniški *l* se je razvil v *ou*: *bóuha, wóuk, wóuna*. Kot rinezem se pojavljajo oblike: *míəšęc, pájenčna*,

vénč. Znano je štekanje: šták, šàti; štàm, štódi. Palatalni lj otrdi: púale, nj se razvije v n, j: svína in svíja. Sklop šč se asimilira v -š-: góša, pàše.

4 Govor na Ojstrici nad Dravogradom

Na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1983) je govor Ojstrice vrisan kot sestavni del mežiškega narečja. Natančna analiza tega govora na glasoslovni, oblikoslovni in besedijski ravnini kaže, da je to podjunsko narečje, podobno podjunkskemu narečju na Strojni, saj se tudi na Ojstrici razvije dolgi polglasnik skupaj z nosnim ϵ v a , torej gre za pozno denazalizacijo in za skupen razvoj s polglasnikom. Tudi dolgi a se labializira v široki o . Takega razvoja a -ja pa mežiško narečje ne pozna. Podoben razvoj je potekal v Dravogradu, na Viču in čez Dravo v Libeličah.

Tonemska nasprotja so se tudi na Ojstrici izgubila, naglas je le padajoč, naglašeni pa so dolgi in tudi kratki samoglasniki.

4.1 Sistem dolgih samoglasnikov sestavljajo: i , $ú$, $íà$, $úà$, $é$, $ó$, $éleá$, $óloá$, $á$ in $ír$. Navaja se gradivo za tiste samoglasniške odraze, ki se ločijo od kotuljskega mežiškega govora.

Za staroakutirani jat se pojavljata dva odraza, široki $eá$ in pred zlogom z $-i$ - ozki $é$.; verjetno gre za vokalno harmonijo: *breáza*, *ceásta*, *deáwati*, *leáto*, *žiweáwa*; *bedeáwa* : *bedéli*, *boleáwa* : *boléli*, *jeádwa* : *jédli*, *kleáwa* : *kléli*, *peáwa* : *péli*. Za novoakutirani e je slišati tudi dva refleksa, $eá$ in ϵ : *mélem*, *zéle*; *neáso*, *peáko*, *reáko*.

Za novoakutirani o je slišati dva refleksa: ozki $ó$ tako kot za dolgi nosni o pa tudi široki $oá$ kot za umično naglašeni o : *hódim*, *módlim*, *nósi*, *hódwa* (ž. sp.); *coáta*, *koáža*, *roáža*, *škoáda*, *groáp*, *koáš*.

Dolgi široki o zastopa večino praslovanskih dolgih a tako kot v podjunkskem narečju: *dówa*, *dwó*, *hwópoc*, *król*, *mó/móde* (ima), *póst* (namenilnik, nedoločnik je *pást*).

Samoglasnik a zastopa dolgi etimološki a v določeni glasovni soseščini, večino stalno dolgih in staroakutiranih nosnih ϵ , dolgi polglasnik, novoakutirani polglasnik v nezadnjem besednem zlogu in kratki naglašeni a : $-au$, $-awa$, $-wa$: *bəršáuka* 'brisača', *gwáwa*, *kráwa*, *práu*, *pwáwa*, *ərxáwi*, *tráwa*, *zdráu*; $-aj$: *bájbika*, *bájta*, *prájli*; $-ra$, $-ar$: *bárt*, *bráda*, *pár*, *Ármeu*; $-an$: *Ánika*, *dwán*, *sántər*, *tántər*.

Za nosni ϵ so primeri: *jáziu se je*, *jázna*, *pátok* 'petek', *potáni* 'potegni', *prádem*, *sádi!* 'sedi!', *stáni se* 'stegni se', *wnále so se*, *ta wáci dwó*, *uzáu*, *zábwo*, *zác*, *začáli*, *zavázali*, *dekláta*, *jənáta* 'juneta', *pišáta*, *teláta*, *žrebáta*; *imána*, *semána*, *wremána*; *dán*, *máh*, *wás*, *máša*, *páhne*, *preməkne*, *wážem*; *brát*. Ker se l pred a , nastalim iz nosnega ϵ , ne premenjuje v w , kaže, da je bil nosni ϵ ohranjen prek časa kot e -jevski vokal, ko se je v koroščini razvijal l pred a , o , u v w , torej v wa , wo , wu , vendar ostane $-l\epsilon$ -, ki se je kasneje skupaj s polglasnikom razvil v $-la$ -.

4.2 Kratki naglašeni samoglasniki so na Ojstrici naslednji: *ì, ù, è/è, ò/ò, ə, a*. Od kotuljskega govora se razlikuje ta sistem pri naslednjih pojavih:

- dolga *i* in *u* se lahko skrajšata pred zaporniki; ta pojav se nadaljuje tudi v remšniškem narečju;
- kratki naglašeni polglasnik je lahko odraz za kratki sekundarno in terciarno naglašeni *i* pa tudi za *e* in *jat* po samoglasniškem upadu: *màš, jàdi, jàspa* ‘podstrešje’, *màne, oblàčt*;
- kratki naglašeni *a* je naslednik kratkega sekundarno ali terciarno naglašene *a*, sekundarno naglašene *è* in polglasnika: *bràt, zàčne; màdwa, màhki, màso; màgwa, pàku, pàs*.

V soglasniškem sistemu je na Ojstrici znano koroško švapanje, prav tako pa tudi izgovor dvoustničnega *w*.

5 Govor v Pamečah pri Slovenj Gradcu

V Mislinjski dolini so ob Mislinji večji kraji: Otiški Vrh, Šentjanž, Pameče, mesto Slovenj Gradec, Šmartno, Mislinjska Dobrava in Mislinja.

Predstavljena bosta govor Pameč v predmestju Slovenj Gradca, ki kaže v glasoslovju tudi prehodne pojave med koroščino in štajersčino, in govor Mislinje, ki je že štajerski govor, in v njem slišimo le še redke sledi koroških razvojev, zlasti v naglašanju besed in v besedni melodiji. Jedro naselja Pameče je okrog neogotske župnijske cerkve svetega Jakoba, ki se prvič omenja leta 1488, soseska Nova vas pa se povezuje s Trobljami.

Pameški govor je izgubil intonacijsko nasprotje, besedni naglas je le padajoč. Izvršeni so vsi vzhodnokoroški naglasni pomiki: *žéna, nóga; mégla, stéza, óko, zlàto, babíca, palíca*.

5.1 Dolgi naglašeni samoglasniki so: *í, ú, íə, úə, é, ó, é, ó, á* in *ár*. Zastopajo iste izvirne samoglasnike kot v kotuljskem govoru, le da se umično naglašena široka *e* in *o* ne zatezata v dvoglasnik *eá, oá*: *kóza, nóga, ósa, kós, pód; čélo, nésem, téta, žéna*.

Posebnost govora je tudi variantno se pojavljajoči široki *e* za staroakutirani *jat*: *powédat, rézat*; to je lahko vpliv severnopohorskega narečja.

5.2 Kratki naglašeni samoglasniki *ì, ù, è, ò, à* in *à* so lahko nastali iz akutiranih samoglasnikov v edinem ali zadnjem zlogu besede, po drugem ali tretjem naglasnem umiku pa tudi sredi besede.

Gradivo: *sít, wífred, blí, šlí; kùpčat, pùklast, trùgla; kmèta, smèjat se; kònc, zòbi, wòda; óko, šòrek*; iz kratkega *u*: *čòt, kòp, kròh, skòp, štò; dòšit, sòšit; bràta, gàd, nàs*. Kratki naglašeni polglasnik je lahko nastal iz kratkega *i*: *màš, nàč*; iz *i* po terciarnem naglasnem umiku: *càgan, žəwo*; iz umično naglašene *u* v besedi *làdi*; iz glagolskih osnov pred končajem *-čt*: *slàčt, pàčt, ràčt, ostràčt*; iz kratkega, umično naglašene *a*: *kàk, tàk*.

Samoglasniški upad se pojavlja ob zvočnikih in v končaju nedoločnika: *žwina, máš, blà, misłt, bábŋca*.

Soglasniški sestav se od kotuljskega razlikuje le po izgubi prehajanja *-la* v *-wa*, torej govor ne pozna več švapanja: *délat, cikláma, lúna*. Druge soglasniške spremene so: *-nj- > -j-*, *-n-*: *čərpíja, kúaj, kostája, čríšna, lúkna*; *-lj- > -l-*: *klúč, král, wóla, zéle; mélem, pélem*; *-vi- > -j-*: *prájla, sprájla*; proteza *j*: *jàdi, jàme*; v se izgovarja dvoustnično: *žəwo; wmə̀t, wpə̀t*; proteza *w-*: *wòni*; ohranjena je skupina *-dl-*: *mòdłt, wédla róža*.

6 Mislinjski govor

Na Karti slovenskih narečij (1983) je vrisan mislinjski govor na vzhodni meji mežiškega narečja ob srednjesavinjskem in južnopohorskem narečju. Gre torej za vmesni govor med koroško in štajersko narečno skupino, ki je zlasti bistveno vplivala na današnjo jezikovno podobo mislinjskega govora.

Kraj Mislinja se prvič omenja 1335. leta kot del slovenjegraškega gospostva. Od leta 1998 je Mislinja občina, ki obsega gornji del Mislinjske doline in na 122 km² živi 4600 prebivalcev. Razvoj kraja se je začel s fužinarstvom. Fužine so začele obratovati leta 1724 in 1754 so prešle v last Michelangela Zoisa, podedoval jih je sin baron Žiga Zois. Rudo so kopali na Pohorju, v okolici Vitanja, oglje pa so žgali v gozdovih visoko nad Mislinjo. Prvo visoko peč je imela Mislinja leta 1762. Lesna industrija je nastala po letu 1900: žage, tovarna lepenke, sodarna, zabojarna. Do danes sta ohranjena še žaga in nasad eksotičnih dreves.

V občino Mislinja spadajo zaselki Vovkarje, Straže, Movže, Šentlenart, Sejmišče, Prisoje, Šolska, Gozdarska in Pohorska cesta. Že iz antičnih časov je znan promet skozi Mislinjo v Stari trg in na Gospo Sveto, v srednjem veku pa se je po cesti Slovenske Konjice – Vitanje – Straže – Slovenj Gradec razmahnilo tovarništvo. Kraj Mislinja nosi ime po reki, desnem pritoku Drave, dolgem 36 km. Poleg tega imena se pojavlja tudi oblika Mislíje – v srednjem spolu.

6.1 Naglasne razmere in glasoslovje

Mislinjski govor pozna jačinsko naglaševanje. Narava tonskega poteka je padajoča, naglašeni zlog je visok. Mesto naglasa je po naglasnih pomikih dokaj različno, naglašen je lahko kateri koli del besede. Samoglasniški sistem pozna dolge enoglasnike in dvoglasnike, kratke enoglasnike in nenaglašene vokale. Poleg splošnih slovenskih naglasnih pomikov pozna govor koroški premik na desno: *babíca, písánka*, pa tudi koroško-štajerski umik na levo. Kratki naglašeni samoglasniki sredi besede kažejo na mlajše naglasne umike.

Gradivo: *buógat* 'bogat', *smo dóubli, govórlí, uótrok* 'otrok', *kòsit, uótprit, sòšit, vòho, živo*. Pogosto se sliši kratki naglašeni polglasnik, za *e, i, o*: *càgan, bàt* 'biti', *jàt* 'iti', *nàs* 'nesi', *na brə̀gu, mə̀so, nə̀bo, tàt* 'toti', *və̀det* 'videti'.

Umično naglašeni *o* se je razvil v dvoglasnik *uo*, umično naglašeni *e* pa v dvoglasniški *eé* ali široki *e*: *kuósa, téta, žeéna*.

Dolgi samoglasniki: *ílj, ú* (redko tudi *úu*), *é, ó, éj, óu, é/eé, ó/uo, á, ár* so nastali iz starih cirkumflektiranih samoglasnikov in starih skrajšanih in pozneje podaljšanih starih in novih akutiranih samoglasnikov sredi besede. Podoben samoglasniški sistem zasledimo v južnopohorskem in severnem srednjesavinjskem štajerskem narečju (zatezanje dolgih *i*-jev in *u*-jev, diftonga *ej* za *ě* in *e* in *ou* za etimološki *o* in *ĭ*, dolgi *ár* za samoglasniški *r*). Na tak razvoj kažejo tudi pojavi parazitskega *j* in sekundarne nazalizacije.

Izvor:

Dolgi *i*, ki se lahko zateza tudi v *ij*, zastopa stalno dolgi *i*: *líst, píšem, svíja, zíma; líjst, síjto*; staroakutirani *i*: *híša, lípa, ríba, žíla*. Slišati pa je tudi kratek izgovor *i*-ja in to daje akustični vtis zasekanosti.

Dolgi *u* (tudi *úu*) zastopa dolgi cirkumflektirani in staroakutirani *u*, lahko pa se tudi skrajša, podobno, kot je to slišati pri vokalu *i*: *lúč* (tudi *lúuč*), *lúpim, krúha, kúpa*.

Dolgi ozki *é* je refleks za staroakutirani *jat*, za stalno dolgi nosni *ε*, za dolgi polglasnik in za novoakutirani *e*: *bréza, césta, léto, město, nevěsta; glédam, pét, pléšem, prédem; děn, mēh, vēs; mēša, pēsji, premékne; něso, péko, réko, zéle*.

Dolgi ozki *ó* je odraz dolgega nosnega *o* in novoakutiranega etimološkega *o*: *klóp, otróbi; góba, tóča; nójsim, škóda, vóla*.

Dolgi dvoglasnik *éj* zastopa stalno dolgi *jat* in dolgi cirkumflektirani etimološki *e*: *léjs, mléjtno, svéjča, sméjh, zvéjzda; léjt, péjč*.

Dolgi dvoglasnik *óu* je refleks za dolgi cirkumflektirani *o* in za dolgi samoglasniški *ĭ*: *bóug, móunč, nóunč, róug;* *čóun, dóug, vóuk, žóuna*.

Široki *é* (lahko tudi diftongični *eé*) zastopa umično naglašeni *e* in kratki naglašeni polglasnik *čélo/čeélo, nésem, rébra/reébra, téta/teéta, žéna/žeéna; péés/pés*.

Široki *ó* je odraz za stalno dolgi *a*; to je tipično štajerski in koroški podjunski pojav, medtem ko ga koroško mežiško narečje ne pozna: *dvó, hróst, kovóč, ópno, próh*.

Dvoglasnik *uo* zastopa umično naglašeni *o* in novoakutirani *o* v edinem zlogu: *kuóza, uósa, kuóš, kruóp, puót, škuóf*.

Dolgi *a* zastopa *a* ob *r* in staroakutirani *a*: *bráda, grád; bráta, nás*.

Samoglasniški *r* se izgovarja kot dolgi *ar*: *cvár, čárn, dár* 'drl', *smárt*.

6.2 Kratki naglašeni samoglasniki so *ì, ù, è, à, ò, a*.

Redko so nastali iz starih in novih akutiranih samoglasnikov: *žíla, krúha, kúp, pàko* 'pekel', *nàs* 'nesi', *tàt* 'toti', *nàt, màš, tàk, kàk, vzàmi, vòš* 'uš', *sòšit, màgo* 'mogel', *vmràt, vpàt*; največ je primerov z upadlim kratkim *i*, ki se pogosto izgovarja polglasniško: *jàt, jàdi, bàt, vbàt*. Večinoma so nastali po moderni vokalni redukciji iz *e, o, u, a*. Nenaglašeni vokali so dobro ohranjeni. Zlogotvorni *ĭ*: *gréjbĭca, šórkĭ, núdĭci* je pogost v prevzetih besedah.

6.3 Soglasniške premene

Soglasniški sestav se bistveno ne razlikuje od knjižnega. Narečne premene so:

- končni *-l* se lahko izgovarja kot dvoglasniški *u/u*: *-ál > báu*, *-al > délou*, *-iu > sušiu*, *-ul > obú*, *čú* (*u* onemeva), *-əl* se razvije v *o > neso*;
- palatalni *lj* je izgubil mehčanost: *król*, *stéla*, *vóla*, *zéle*, *zémle*;
- zlogotvorni *l* ima odraz *-ou*: *dóug*, *póuh*, *tóučť*, *vóuk*, *vóuna*, *žóuna*;
- skupini *črě-*, *žrě-* sta ohranjeni: *črějšna*, *žgràbľ/žgràbu*, *žrébe*;
- v besedi z nosnim *n* se pojavlja sekundarna nazalizacija: *mléjnko*, *mónka*, *móunč*, *nóunč*, *snéjnk*; to je tipično štajerski južnopohorski pojav; *-enk* je tudi pripona za *-ek* in *-ik*: *močerádjenk*;
- palatalni *nj* sredi besede izgubi nazalni element, na začetku besede, za soglasnikom in na koncu besede pa palatalni element: *kaméje*, *svíja*, *znaméje*; *níva*, *lúkna*, *ójgn/vójgn*;
- zvočnik *v* se izgovarja kot zobnoustnični *v* pred samoglasniki: *svíja*, *víno*; *črějva*; na koncu zloga ali na koncu besede se izgovarja dvoustnično: *udóu*, pojavlja pa se tudi kot proteza pred *u-* in *o-* *vùš/vòš*, *vòho*, *vuòkno*, *vòjgn*, *vòna*, *vuóreh*, le v besedi ‘*iva*’ je slišati protezo *g*: *gíva*;
- zvočnik *j* se izgovarja kot pripornik pred samoglasnikom, za njim pa kot dvoglasniški *-j* (pišem ga kot *j*); značilno štajersko je vrivanje parazitskega *j* pred *d*, *g*, *s*: *hójdim*, *tújdi*; *vójgn*, *ójstro*, *trójsit*;
- sklop *-šč-* se olajša v *-š-*: *góša*, *kléjše*;
- ohranjena sta sklopa *-dl-* in *-dn-*: *mòdľt*, *jédla*, *médnce* kot v koroških narečjih;
- zveneči soglasniki na koncu besede izgubljajo zven: *golóp* *golóba*;
- končni *-g* se lahko izgovarja kot priporniški *h*: *bóuh*, *próh* ‘*prag*’;
- *k* lahko nastane tudi iz *t*: *kédň*, *kékna*, *klóčit*, *tréki*;
- *-dn-* prehaja v *-gn-*: *gnár*;
- na koroški vpliv kaže prehod *-vi-* v *-j-*: *pràjim*.

6.4 Oblikoslovje

V ednini so v mislinjskem govoru ohranjeni vsi trije spoli, nekateri samostalniki srednjega spola se feminizirajo že v ednini; v dvojini in množini so samostalniki moškega spola, tudi s podaljšano osnovo *-t-* ali *-n-* iz edninskega srednjega spola. Prevladuje nepremični naglasni tip, premični je redek, izgubila sta se mešani in končniški naglasni tip.

Samostalniki moškega spola

Vzorec: *mlín -ø -a -u -ø -u -am*; dv. *-a -ou -oma -a -ah -oma*; mn. *mlín -i -ou -om -e -ah -ami/-am*.

V or. ed. je končnica *-am*. Govor ne pozna preglasa *-o-* v *-e-* za *c*, *j*, *č*, *ž*, *š*. V imenovalniku množine govor ne pozna končnice *-je*, prav tako ne podalj-

ševanja osnove z *-ov*: *bráti, síni*; tip *pés/peés* se sklanja: *peésa ali psá*; kratko naglašeni korenski samoglasnik se v pregibanju podaljša: *krùh/kròh – krúha*. Samostalniki moškega spola, ki se končujejo na samoglasnik ali zlogotvorni *l*, podaljšujejo osnovo z *-n-*, in sicer tako kot v nekaterih koroških narečjih: *Már-kona, Stánkona, Tómona, parjótŕna, raunátŕna*; v prevzetih besedah: *árkŕna, pántŕna*. Samostalniki tipa 'lasje' se sklanjajo po vzorcu: *lásí – lásí – lásom – lásí – lásah – lásami* (z *lásam*). Orodnik množine lahko izgubi končni *-i* v končnici *-ami*; v rodilniku ednine je pri starejših govorcih še ohranjena končnica *-u- ród – ródu*, tudi: *dvó ródu*.

Sledovi mešanega naglasnega tipa se po naglasnem umiku kažejo v naglašanju osnovnega zloga: *bréjk bréga na brègu*. 2. in 3. moške sklanjatve govor ne pozna, 4. pa je enaka pridevniški.

Samostalniki ženskega spola se sklanjajo po enakem vzorcu kot v knjižnem jeziku, in to samo po nepremičnem naglasnem tipu: *lípa/lípa* (krajšajo pred zaporniki – štajerski narečni pojav) *líp -a -e -i -o -i -o; -i -ø -ama -i -ah -ama; -e -ø -am -e -ah -ami*. Samostalnika *móti* in *čejra* imata v tožilniku ednine obliko: *mótero, čéjro*.

Že v ednini se feminizirajo številni samostalniki srednjega spola, npr. *rébra, čréjva*, prav tako v množini vsi z nepodaljšano osnovo: *jétre, plúče, úste*.

V II. ženski sklanjatvi je prevladal nepremični naglasni tip, sledovi mešanega naglasnega tipa so v akcentuaciji: *nóunč – nòči, péjč – pèči*. Vzorec: *măš -ø míši -i măš -i -jo; mn. míš -i -i -im -i -ah/-ih- -mi/-ami*.

Samostalniki srednjega spola imajo posebno sklanjatev le v ednini, v dvojini in množini so ženskega ali moškega spola. Vzorec: *mést -o -a -u -o -u -om; mn. méste*.

Skupna, pojmovna in snovna imena so v ednini srednjega spola: *koréje, ogníše, mléjko, măso/meésó*. Med moške samostalnike s premečnim naglasom prehajajo v dvojini in množini: *téle- teléta*; dv. *teléta*; mn. *teléti/télati*; *măče măčéta*; tako še *bréme breména; -a; breméni; séme seména; seméni*.

Samostalnik *deékle dekléta* ima v množini obliko ženskega spola: *dekléte*.

Samostalniški zaimki

Osební zaimki so: *jàs/jàs, méne me, m̀ni mi, méne me, par m̀ni, z méno; tí, tébe te, t̀bi tí, tébe te, par t̀bi, s tébo*.

Za tretjo osebo je lahko osebnozaimkovna sklanjatev *ẁn jéga/v̀nga, v̀nadv̀/v̀nih* iz oblike kazalnega zaimka, s predlogom v tožilniku pa *zájnga, zájo*. V dvojini so oblike: *m̀dva, nóju, nóma, v̀dva, v̀ju, v̀ma*, v množini pa *mí, nás*. Vprašalna zaimka sta *gdóu, kuóga, kó, čésa*; oziralna sta enaka, *m̀rsikdóu, m̀rsikáj* sta poljubnostna, nikalna *nob̀dŕ, ǹč*.

Pridevniška beseda

Pridevniki so kakovostni, vrstni, svojilni in količinski: *léjp, strójni, mámin*. Pridevniška sklanjatev ima tudi v ednini tematski *i* za moški spol, ženska sklanjatev je enaka knjižni. Vzorec: *léjp -a -o; léjþiga, léjpimu, 2. ali 1., léjþem, léjþim; mn. léjp -i -ih -im -e -ih -imi*. Stopnjujejo se z obrazili *-ši, -þi, -eþši* in opisno: *léjp, léjþši -a -o; nízek, níþji; vèlek -vèþji, stár, staréþši; þol léjp*. Oblika *ta véþi* pomeni tudi 'najveþji'.

Števniki so glavni: *édþ/en, dvó, dveþ, triþi, trí, štírþi, štíri, þét, þéjst, sédþ, óþþ, devét, desét, dvájsti, tríasti, štárdeset, stóu, dvéþ stóu, tauþþt*.

Vrstilni so: *párþi, drúþi, tréþi, štárti, þéþi, stóuti*; množilni *enóþn, dvóþn*; ločilnih ne poznajo.

Pridevniški zaimki se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi. Svojilni: *móþ, tvóþ, jegóu, jén, nóþin, vóþin, jóþin, nóþ, vóþ, þàhou; svóþ*. Vprašalni: *kó, kéri, þigáu, þigóva, þigóvo*. Oziralni: *kókrþen, kéri*. Drugi zaimki: *néþi, mársikók, mársikér, usók, nobén, drúþi, drúþa*. Kazalni zaimek: *tàt, tòþi, tísti, vòþi*. Oblika *þàtþàþi* kaže na koroški vpliv.

Glagoli so nedovršni in dovršni, prehodni in neprehodni, poznajo povedni, pogojni in velelni naklon, tvorni in trpni način, osebne in neosebne oblike. Nedoločnik je kratek, namenilnik ima redke posebne oblike: nedoločnik: *þóst*, namenilnik *þénem þást; scát, sóu je scót*. Deležnik na *-l* poznajo vsi glagoli, trpna deležnika se končujeta na *-n* ali *-t*: *nóþþen, zapít*. Drugi deležniki so redki: *þojéþ, gredóþ, biuþi*. Glagolniki na *-þe*: *nóþþeþe, tepéþe, þiuléþe*.

Spregatveni vzorec za sedanjik je samo priponski: *délat*: *déþlam, déþlaþ, déþla; déþlama, déþlata, déþlata; déþlamo, déþlate, déþlajo; tako jéþta, jéþþe, véþta, véþþe; þòþa, þòþe; dóþa, dóþe*; velelnik: *déþlaj, déþlajþa, déþlajþa, déþlajþmo, déþlajþþe*; deležnik: *déþlau; sn déþlau, þom déþlau, þþ biu déþlau, þà déþlau*.

Med prislovi so zanimivi: *górþa, dóþta, vòþta, gðþ in kéþa*. Ob glagolih se uporabljajo kalki za pomene: *gor, dol, noter, ven: nàþþ pokuóþat, gòþ ustát, vàn þotéþnat* (ob priponi *-ni-* se pojavlja tudi štajerska *-na-*), *naþþ þràþ*.

Med predlogi, vezniki, členki in medmeti ni veliko narečnih odstopanj od knjižnega jezika.

Besedilo v mislinjskem nareþju (Pripoveduje Joþe Oder)

Þe þréþmar (þrej) þþ v sóulo sóu, þþ þà máþu óuce þást. Dóþa éþnih sédþ, óþþ óuc þa þþ sóþedi éþnih sédþ þa þe króve zráuno, tak da þþ máþu þást. To je blo duóþes, do sóule. Þàþ þþ uþþtro ob þàþþih, þóu sàdþmih gnáu þást, da þþ napóso óuce soþéþdove no nóþe. To je blò þoléþi, þóþli smo þa po góþi. Þozíþi smo se sánþali, þþijali se réþe no, dáþ þráþo smúþali. Seéþþre so máþi þomógale, þa soþéþu so þléé tudi, þa kóþa fiþóþa je blá za lúþit. Þa so blé za óþtat, Tónþa þa Sláuþa je blá ta zóþna.

Navódnó si méú éne léjpe súhe, tàste si pač méú za círko. Za šóulo sñ méú pa còkle al pa gájbjne. Poléti pa bóus. Sñ méú sàmo éne hlóče za šóulo, jòpič pa kók polóvar, ko je máma zaštrikala. Pa rokavíce vounéjne, z domóče préje. Ko smo duóma óuce méli, smo pa skærtócli, usè sprédli duóma.

Pærdéjlali smo duóma àrš, kurúzo, krompír/repico, pa še néka je pšenince bló. S króvo smo voróli, na róke žéli, na róke smo mlótlí, pa véli tùt, tóka vijóča je bla. Pó smo pa nàsli v mlín, dáuči, éne trí do štíri kilométre smo nàsli na rómi žito v mlín, pòl smo pa tà m mléli céjlo nóunč učós. Pòl drúgo jùtro smo pa nàsli nazáj al pa vèčer. Pa mlín smo mágli otslúžit, da smo lèhko mléli: plét kàj pa kòsit, pa trójsit pa u góšo jèt von pràglat, dróve napráulat, pa léjs séjkat.

V híši je pa bla híša, štíbłc, kúhna, pa lóupa. Na lóupi smo méli tók tóťpét. Nát sta ležóla bráta. Poléti smo pa na góunu ležóli v sènu. Tùdi u štóli smo ležóli. Fójtrali smo pa mlódo própræt, pa sárpje, pa krompír, kóke otróbe.

Za kovóča sñ se navdúšo. Ko sñ hójdo v osnóuno šóulo, sñ vídou éno kováčijo, sñ vído, ko kújejo. To me je navdúšlo, ko je biu vójgñ, pa ko so kowóli, ko so tóukli po àmpusu. Popráulam stóre sekíre, cipíne.

Narečno besedje v mislinjskem govoru (slovensko in prevzeto)

àmpus 'nakovalo', ántuh 'brisača', ájnrikati 'vstopiti v vojsko'; áutarce 'namramnice'; bárčlan 'bršljan', brítóf 'pokopališče'; cigúra 'cikorija', cóta 'krpa', cígo 'opeka'; črámsa 'čremsa'; dóusa 'sem dol', déra 'pograd', dímanca 'dimnica', díle 'podstrešje'; évanka 'babica pri porodu'; fínkslúkna 'kdor za binkošti zaspi', fižólíka 'ženski spolni organ', fértik 'gotov', fájn 'dobro', fórbati 'barvati', fájcou 'ruta', firtuh 'predpasnik'; grúška, góša 'gošča, gozd', glid 'sklep', gíva 'iva', gneét 'gnjat', góuno 'gumno'; hélfér 'pomočnik'; jánka 'krilo', jám 'javor', jížina 'malica, tudi kosilo'; klínc 'klin', kétna 'veriga', kopárc 'igličje', kríspám 'božično drevo', kvartír 'stanovanje', kóčeki 'prašički', kikla 'krilo', knuóf 'gumb'; láufat 'teči', láger 'skladišče', lájbič 'telovnik', léjtance 'peruti'; močerádjenk, médnge 'droži', mónťt 'plašč', núdłci 'rezanci'; póuštar 'blazina', pódo 'podel', póрмаšina 'vrtalo', plòh 'hlod', páuri 'kmetje', písánka 'velikonočno darilo', peép peéba 'fant', platíč 'suho sadje', pàcek 'moški spolni organ', plónt 'blond'; repica 'krompir', róžñkrónc 'molek', régl 'regrat'; snuóp 'butara', sínsvedi 'vsi sveti', sóuštar 'čevljar', špórhet 'štedilnik', štúmfi 'nogavice'; šájba 'šipa', špricati 'škropiti', štàmpet 'postelja', šúhi 'čevlji', štíbłc 'sobica', šàti, šták, šták 'takšen', šráuf 'vijak', štálék 'kovani predmet', švásat 'variti', štrózok 'slamnjaka', štrájfat 'veti', štóla 'hlev', šólñi 'čevlji'; tífa 'endivija', trúga 'krsta', tóťñkómra 'mrtvašnica'; vèš 'perilo'; zótlar 'sedlar', zakumrónc 'zaostal v rasti', zós 'omaka'; zíza 'dojka'; žúpa 'juha', žégñpaj, žégñ 'bлагослов'; žnidar 'krojač'.

Značilnosti štajerskega zreškega govora

Mislinjski govor meji na vzhodu na štajersko južnopohorsko narečje, na jugu pa na srednjesavinjsko narečje (vzorec: Zreče, Gaberke).

Za južnopohorsko narečje, ki se po Logarju (1983) govori od Doliča, Vitanja in Konjic na jugozahodu do Ruš, Maribora in Miklavža na Dravskem polju, so značilnosti naslednje (vzorec za Zreče – samoglasniški sestav: *í, ú, əj, əu, é, ó, ié, uó, ó, áj, áu, á, ár*):

- vsi samoglasniki so dolgi, le novonastali polglasnik po skrajšanju starih diftongov je nekoliko krajši;
- za vse samoglasnike je značilno zatezanje, pogosto tudi diftongiranje visokih dolgih *i*-jev in *u*-jev v *-əj*- in *-əu*-: *hájša, zgubájli; drəugi, sləužit*;
- današnja dolga *i* in *u* sta odraza za nekdanji ozki *e* in *o*, nastala iz staroakutiranih *ě* in *e* ter kratko- in novoakutiranih *-o*-: *lító, níč; húdla, pústít*;
- dolga ozka *e* in *o* zastopata nosni *ɛ* in *ɔ* ter dolgi polglasnik: *grém, góba, dén, vés*;
- široki *o* je naslednik starega *a*-ja;
- stalno dolgi *jat* in dolgi etimološki *e* in dolgi *o* sta se prek diftonga *éj, óu* razširila v *áj, áu*: *dváj, pájč; máust*;
- dolgi *a* je nastal iz kratkega *a*: *brát, šlá*;
- dolgi *ár* je zastopnik samoglasniškega *r*.

Soglasniške premene so podobne kot v mislinjskem govoru: *lj > l ziómla, nj > j, jiva, zódn*, sekundarna nazalizacija: *mlájngo*; parazitski *j*: *vuójz, tújdi*.

V oblikospreminjevalnih in oblikotvornih vzorcih sta mislinjski in zreški govor podobna.

Značilnosti govora v Gaberkah

Govor Gaberk spada v obmejno področje severnega dela srednjesavinjskega narečja: s severa nanj močno vpliva koroška narečna baza, z zahoda pa zgornjesavinjsko narečje.

Dolgi vokali so: *í, ú, é, ó, éj, óu, é, ó, eé, uó, á, á + ár*.

Kratki naglašeni samoglasniki so: *ì, ù, ù, è, ò, è, à, ò, à, à*. Silabemi so tudi *ł, ŋ, m*.

Vokali so lahko naglašeni na katerem koli zlogu besede: *mótka, meégla, zláto, kuósti*.

Pri oblikospreminjevalnih vzorcih prevladuje nepremični naglasni tip.

Posebnosti v samoglasniškem sestavu so:

- dolga *i* in *u* se lahko sredi besede pred soglasnikom skrajšata;
- široki *e* se pogosto diftongira v *eé*: *séstralseéstra*;
- dolgi ozki *e* praviloma zastopa staroakutirani *jat* (*léto*), dolgi nosni *e* (*pétek, détela*); dolgi in novoakutirani polglasnik (*lén, dén*); dolgi etimološki *e* (*iména, nésu*);
- dolgi ozki *o* je naslednik dolgega nosnega *ɔ*, dolgega etimološkega *o* (*bóg, nóč*), novoakutiranega *o* (*vóla*);
- diftong *ej* je praviloma zastopnik dolgega *jata* in dolgega etimološkega *e*, se pa lahko že poenoglaša v ozki *e*: *léjt* (rod. mn.), *péjč*;
- *ou* je odraz za samoglasniški *ł*: *vóuk, póuh*;

- široki *é* poleg *eé* zastopa umično in kratko naglašene *e*-jevske vokale: *peés*, *žeéna/žéna*, *kmeét*, *seéno*;
- *uo* je refleks za umično naglašeni *o* in za novoakutirani *o*: *kuóza*, *uósa*; *škuóf*;
- zaokroženi *á* je naslednik akutiranega *a*: *kráva*, čisti *á* pa cirkumflektiranega *a*: *grád*, *král*.

Kratki naglašeni, razen *i* in *u* po položajnem krajšanju, so nastali iz akutiranih vokalov.

Soglasniške premene so naslednje:

- sklop *-vi-* prehaja v *-j-*: *prájla*, *postájli* (koroški pojav);
- parazitski *-j-*: *pójsla*, *nójsla*;
- *nj* > *j*: *svíja*, *žíuléje*;
- *lj* > *l*: *vóla*, *plúče*;
- *dn-* > *-gn-*: *gnár*;
- *dl-* > *-gl-*: *gléjtva*;
- *g* > *-h*: *bóh*.

Moderna vokalna redukcija se pojavlja v končaju nedoločnika, sicer pa ob zvočnikih.

Značilni oblikoslovni dialektizmi so:

- pri samostalniku moškega spola je v mestniku ednine poleg končnice *-u* tudi *-i*; or. ednine ž. sp. ima končnico *-i*; v pridevniški sklanjatvi je v rod. moška končnica *-iga*.

Zaključek

Za koroška narečja so značilni vsi splošni južnoslovanski ter splošno-slovenski razvoji in inovacije, ki jih je oblikujoči se slovenski jezik izvedel, odkar so se naši predniki naselili v Alpah, na Krasu in v Panoniji. Najpomembnejši koroški pojavi so: skrajšanje starega praslovanskega akuta in kasnejše podaljševanje; diftongizacija (12./13. stoletje) dolgega jata v *ie* in dolgega *o* v *uo* in kasneje v diftong s polglasnikom; dolgo ohranjena nazalnost obeh nosnikov; vokalizacija polglasnika v *e*-jevski refleks (*den*, *meh*, *meša*); pozno podaljševanje nezadnjih naglašanih kračin povzroči nastanek različnih odrazov za akutirane jat, *e* in *o*; lokalno koroški so še labiovelarizacija *a* v *o*; umik cirkumfleksa in premik v tipu *babíca*; prehod *la* v *wa*; razvoj *lj* v *l*, *nj* v *j*; okrepitev zaimkov in prislovov s členico *še*: *šeti*, *štak*.

V razpravi je predstavljeno glasoslovje v govorih Mežice, Črne in Javorja, kjer je prišlo do poenoglašanja dvoglasnikov tipa *ie*, *uo*, *ea*, *oa*; v govoru Šentanela, kjer se kaže vpliv podjunskega narečja na labializacijo *a* v *o*, *a* je refleks dolgega in kratkega polglasnika in nosnega *ε*; v kotuljskem govoru so ohranjene vse samoglasniške in soglasniške značilnosti, opisane v teoriji o mežiškem narečju s sestavom dolgih in kratkih samoglasnikov, s švapanjem in

štekanjem; v govoru Ojstrice nad Dravogradom se pojavljajo tudi glasoslovne značilnosti podjunskega narečja, torej se polglasnik in nosni ϵ razvijeta v a -jevski odraz, dolgi a se zaokroži v široki o , pojavljajo se dvoglasniki ie , uo , ea , oa , znano je koroško švapanje in v se izgovarja dvoustnično kot w ; v govoru Pameč pri Slovenj Gradcu so samoglasniški sestavi enaki kotuljskim, izgubilo se je le švapanje.

Na *Karti slovenskih narečij* (1983) je mislinjski govor označen kot koroško mežiško narečje. V samoglasniškem in soglasniškem sestavu pa se pojavljajo značilni štajerski refleksi, tako npr. za dolgi jat in etimološki e diftong ej , za dolgi o diftong ou . Za utemeljitev uvrstitve mislinjskega govora v štajersko narečno skupino so dodane značilnosti južnopohorskega zreškega govora in srednjesavinjskega govora Gaberk.

Novе dialektološke raziskave posameznih govorov dokazujejo, da koroško mežiško narečje v razvoju glasoslovja ni enotno.

LITERATURA

- Tine LOGAR, 1968: Štajerska narečja. *Jezik in slovstvo* 13/6. Ljubljana.
- –, 1984: *Slovenski dialekti – osnovni vir za rekonstrukcijo razvoja slovenskega jezika*. Zagreb.
- Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1983: *Karta slovenskih narečij*.
- –, 1993: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Fran RAMOVŠ, 1931: *Dialektološka karta slovenskega jezika*.
- –, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*. Ljubljana.
- Jakob RIGLER, 2001: *Zbrani spisi I*. Ljubljana.
- Zinka ZORKO, 1995: *Narečna podoba Dravske doline*. Maribor: Kulturni forum.
- –, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora, 6).

VIRI

- Terezija BALANT, 1995: *Govor Gaberk pri Šoštanjju*. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Maribor.
- Vanja BENKO, 1999: *Živalski frazemi v Prežihovi Požganici in v mežiškem narečju*. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Maribor.
- Jelka KOS, 2000: *Javorski govor z vzorci iz živalske frazeologije*. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Maribor.

Lea ODER, 2003: *Mislinjski govor*. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Maribor.

Irena RUBIN SMOLAR, 2007: *Govor Pameč*. Diplomsko delo. Pedagoška fakulteta. Maribor.

THE CARINTHIAN MEŽICA DIALECT IN VIEW OF RECENT PHONOLOGICAL STUDIES

Carinthian dialects are characterized by all of the general South Slavic and universally Slovene developments and innovations that have taken place since the time of our ancestors' settlement in the Alps, Karst and Pannonian regions. The most important Carinthian phenomena include the shortening of the old Proto-Slavonic acute and its later lengthening; the diphthongization of the long *yat* into *ie* and of the long *o* into *uo* in the 12/13th century and afterwards into a diphthong with a semi-vowel; nasalization of both nasals for a considerable period of time; and the vocalization of the semi-vowel into a reflex of *e* (*den*, *meh*, *meša*). Also, the late lengthening of non-final stressed sort vowels entailed the occurrence of various reflexes of the acute *yat*, *e* and *o*. Among other local Carinthian phenomena, we find the labio-velarization of *a* into *o*, the shift of the circumflex in the type *babica*, the transition of *la* into *wa*, the development of *lj* into *l*, *nj* into *j*, and the strengthening of pronouns and adverbs through the use of the clitic *še*: *šeti*, *štak*. This study presents the phonology of the local dialects of Mežica, Črna and Javorje, where the diphthongs of the type *ie*, *uo*, *ea* and *oa* changed into monophthongs. The local dialect of Šentanel reflects the influence of the Podjuna dialect on the labialization of *a* into *o*, while *a* is a reflex of the long and short semi-vowel and of the nasal *ę*. The Kotulje local dialect has retained all of the vowel and consonant characteristics (long and short vowel systems as described in the theory of the Mežica dialect) together with so-called *švapanje* and *štekanje*. The local dialect of Ojstrica near Dravograd shows some phonological features of the Podjuna dialect, i.e. the semi-vowel and the nasal *ę* develop the *a* reflex, the long *a* is rounded into a broad *o*, and we witness the development of the diphthongs *ie*, *uo*, *ea* and *oa*, the Carinthian *švapanje* and *v* pronounced bilabially as *w*. The vowel systems in the local dialect of Pameče near Slovenj Gradec are the same as those in Kotulje, while the *švapanje* has been lost. *The Map of the Slovene Dialects* (1983) defines the Mislinja local dialect as a Carinthian Mežica dialect. Nevertheless, its vowel and consonant systems show typical Styrian reflexes, e.g. the diphthong *ej* for the long *yat* and the etymological *e*, and the diphthong *ou* for the long *o*. The features of the southern Pohorje dialect of Zreče and of the Middle Savinja dialect of Gaberk are presented to support the classification of the Mislinja dialect into the Styrian dialect group. Recent dialectological studies of individual local dialects prove that the Carinthian Mežica dialect is not uniform in its phonological development.